

TRAPPEN DER BEWUSTWORDING

Discussiebijeenkomst 11-05-1959 Den Haag

Te spreken over "trappen van bewustwording" is in feite onjuist. Bewustwording is een zich voortdurend afspelend proces, dat praktisch nooit een stilstand kent. We zouden dan ook niet moeten spreken van "trappen van bewustwording" maar van "niveaus van bewustzijn".

Het geheel van het denken begint natuurlijk zijn ontwikkeling bij het eerste erkennen: ik ben. Op het ogenblik, dat dat punt is vastgesteld, kunnen wij zeggen: De bewustwording heeft haar aanvang genomen. Daarna worden allerhande nieuwe ontdekkingen omtrent het wezen gedaan en deze gaan gepaard met een vaststelling van de buitenwereld en later ook van de eigenschappen van die buitenwereld. Men zou kunnen zeggen dat datgene, wat wij een trap van bewustzijn noemen, in feite is een bepaalde relatie van het "ik" t.o.v. de buitenwereld en wel op een zodanige wijze, dat elke trap zijn eigen beperkingen kent.

Ja, ik, praat nu wel over bewustwording en bewustzijn. Het lijkt me toch beter, wanneer we dat eerst even omschrijven. Onder bewustzijn zullen wij in het verloop van deze rede verstaan: het erkennen van eigen bestaan en eventueel van alle fasen van dit bestaan. Onder bewustwording zullen wij verstaan: een steeds verder uitgrijpen t.o.v. de omwereld en zo een juister en definitiever voorstelling van de werkelijke betekenis van het "ik" binnen het geheel van de schepping te krijgen. En nu we dit zo mooi hebben gestipuleerd, mag ik misschien eerst even schetsen wat voor bepaalde niveaus van bewustzijn er bestaan, voordat u aan het menselijke toekomt.

Het eerste niveau, dat ik reeds aanstipte, is er één van het erkennen van zijn. Hierbij is absoluut geen enkele definitie t.o.v. de buitenwereld verder noodzakelijk. Een zelfbegrenzing is het enige, dat hier nog telt. Men zou kunnen zeggen: Die wereld kent geen dimensies. Het "ik" is als een punt, dat zich van zijn bestaan bewust is. Deze trap neemt vaak een betrekkelijk lange tijd en wordt over het algemeen zonder directe binding aan de stof verwerkt. Men kan weliswaar met de ongevormde stof van de donkere nevels b.v. in aanraking zijn, maar dit wordt niet geconstateerd en de nevel als zodanig is nooit voertuiglijk.

Dan komt de volgende fase, waarbij het "ik" een ervaring t.o.v. de buitenwereld heeft. Maar hier is de sensatie alleen die van aangenaam of onaangenaam. Het treedt meestal op na enkele miljoenen jaren; een vaste maatstaf is hier niet te geven. Hierbij kan men spreken van het leven in één dimensie. Men is zich nl. van de wisselingen in de buitenwereld bewust, maar kent daarin verder geen enkele richting.

Dan krijgen wij een tweedimensionaal bestaan, dat b.v. optreedt bij de kleinste dieren. Het "ik" is zich bewust van een geestelijke binding en wordt dus geleid door een bewustzijn, dat geaccepteerd wordt en heeft gelijktijdig een bewegingsvrijheid, die - zij het beperkt - dan toch een zeer persoonlijk zich bewegen en zich voeden mogelijk maakt. Deze bewustzijnsfase wordt overigens voortgezet over verschillende klassen van meercellige dieren en kan ook worden voortgezet in het plantenrijk. De plant blijft ook in haar ervaringen nog wat ik genoemd heb - eigenlijk meer vergelijkend - tweedimensionaal. Want zij kent lust- en onlustgevoelens, selecteert automatisch (dus krachtens ingeschapen drijfveren) haar voedsel, doet wisselwerkingen ontstaan, maar kent buiten haar lust en onlust betrekkelijk weinig reacties op de buitenwereld. Planten, die wat verder komen - en dan denken wij hier b.v. aan het bekende kruidje-roer-me-niet, bepaalde vleesetende planten, zonnedauw b.v., ook inheems - daarbij zien we, dat die reactie op de buitenwereld soms betrekkelijk fel kan zijn. Maar ze blijft gebaseerd op lust en onlust en is niet een erkennen van ruimtelijke verhoudingen.

Daarna krijgen we dan het dierlijke vlak. En hier krijgen wij voor het eerst een driedimensionaal bestaan. Want hier is niet alleen meer een erkennen van de groep - dus de geestelijke binding en lust en onlust t.o.v. de wereld - maar ook een afschatten van verhoudingen in die wereld. Het dier is dus in staat om selectief op te treden t.o.v. zijn omgeving. Het kan denken en - zij het dat dit binnen beperkingen ligt - soms heel wat meer dan een mens zich voorstelt.

Daarnaast krijgen we dan langzaam maar zeker ook de menselijke fase. En nu is het vreemde, dat die menselijke fase niet alleen ligt boven de warmbloedige dieren. Er zijn nl. vissen en vogels, die

net zo goed als de vertebraten, die warmbloedig op de wereld rondzwerven, precies aan dezelfde condities gehoorzamen. Voor al deze trappen is de mens dus een vervolgtrap, een volgend niveau. Bij de mens treedt op - en dat is de uitbreiding dus a.h.w. met een nieuwe dimensie - het zichzelf beschouwen te midden van die wereld. Hier wordt niet alleen meer vanuit het "ik" gewerkt, maar ook vanuit die wereld het "ik" gadeslagen. En deze tweeledigheid is in onze trappen van bewustwording wel een van de meest belangrijke. Het is een soort criterium voor de richting, die men verder volgen zal.

U heeft natuurlijk allemaal veel gehoord over de mogelijkheden van reïncarnatie, de mogelijkheden van voortbestaan. En u heeft waarschijnlijk gedacht, dat deze voor de bewustwording noodzakelijkheden zijn. Dat het a.h.w. ook trappen van bewustzijn zijn. Ik moet dit ontkennen. Het menselijk bestaan als geheel is één trap van bewustzijn. Slechts enkelen, die vrijwillig terugkeren en verder nergens meer aan gebonden zijn, kunnen boven het menselijke uitkomen en dus wederom een nieuw erkennen aan hun bewustzijn toevoegen. Hoe vaak u terugkomt op de wereld en in welke vorm zou dus absoluut geen rol spelen. U zult moeten overgaan. Overgaan niet alleen op stoffelijke basis (dus een stoffelijk voertuig achterlatend), maar door een nieuw concept van geestelijk bestaan. En dan zijn we daar eigenlijk aan het belangrijkste deel gekomen van onze lezing, nl. aan datgene wat met de geest verband houdt.

Ik ben mij ervan bewust, dat het zeer moeilijk is om u een volledige indruk te geven van al hetgeen er al zo bestaat. We kunnen natuurlijk sferen gaan beschrijven, maar daar komen we ook niet verder mee. Ik moet dus proberen - daarbij mij steeds weer baserend op de definities, die ik van bewustwording en bewustzijn heb gegeven in het begin - te omschrijven hoe men zich voelt in een trap van bewustzijn; hoe men leeft, beleeft, waarneemt; hoe men deduceert en combineert.

Zodra men nu boven de menselijke trap uitkomt, is het eerste typische verschijnsel, dat ruimte geen verhouding meer is, die het "ik" beïnvloedt. De mens is gebonden aan ruimte. Hij neemt daarin een bepaalde plaats in. Hij kan niet op twee plaatsen gelijktijdig aanwezig zijn en kan zich niet met zijn bewustzijn naar elk willekeurig punt plaatsen zonder daartussen een afstand af te leggen. Maar de trap van bewustzijn, die in de geest vaak voorkomt, is er één waarbij het "ik" erkent - als bewustzijn dus - in alle punten gelijktijdig te bestaan. Er is niet meer sprake van "een zich bewegen" maar van "een constateren" op de verschillende plaatsen, waarop het "ik" zijn verbindingen heeft. Om een voorbeeld te nemen: Stel u voor dat u heel erg lang bent. Uw hoofd staat tot in de wolken. Dan kunt u boven de wolken uit kijken naar de zon, wanneer het beneden nog donker is. Maar als u het zou willen, zou u misschien ook via uw voeten kunnen waarnemen wat er precies beneden op de wereld gebeurt. Dat is gelijktijdig, dat is alleen een kwestie van: hoe stel je je in.

De geest leeft op deze wijze. Zij is ook in haar waarneming niet meer beperkt. Alleen haar begrip van het waargenomene (dus de interpretatie) maakt het voor haar vaak nog moeilijk om alle dingen te begrijpen. Maar theoretisch kan zij alles bevatten. U zult begrijpen, dat een dergelijke toestand een ontwaken vergt, dat langer duurt. In deze trap van bewustzijn zien we dan ook niet alleen - zoals u misschien denkt - één enkele geestelijke sfeer samengebracht, maar we zien er vele. In de praktijk kunnen wij zeggen, dat - tenzij men onvolledig rijp moet terugkeren tot de wereld - alle vorm-kennende en vorm-dragende sferen behoren tot dit niveau.

Daarna echter gaan we ons nog iets realiseren. We ontdekken dat tijd geen werkelijke functie heeft. Tijd is een afmeting. En men kan tijd net zo goed beheersen als ruimte. Er is tussen deze beide in het nieuwe niveau van bewustzijn dus geen enkel verschil meer. Dit houdt in, dat alle fasen van eigen bestaan, onverschillig hoe en waar, vanaf het eerste ontwaken tot bewustzijn tot het laatste toe, vanuit dit niveau reeds geconcipieerd kunnen worden. Het is op dit niveau, dat sprake kan zijn van een voorbestemming; niet eerder.

Hebben wij deze fase doorlopen, dan komen we nog tot een andere conclusie. We hebben ons tot nu toe altijd nog beziggehouden met de buitenkant van de dingen. Nu komt in plaats van een herkennen vanuit het "ik", een aanvoelen vanuit de ander. Een voorbeeld zal u dit misschien iets duidelijker maken. Wanneer wij hier bij elkaar zitten, dan bekijkt u mij, u luistert naar mij en ik kijk - op mijn manier dan - naar u en ik luister zo'n klein beetje naar uw gedachten en reacties. Wanneer wij nu echter op die trap terecht zouden komen, die ik omschrijf, zouden wij niet meer behoeven te spreken of te kijken. Wij zouden elkaar kunnen beleven in de volledig zin. Ik zou elke gedachte, elke vezel van uw wezen volledig kunnen kennen, zoals u uit mij alles, wat in mij leeft (en niet alleen maar het weinige, dat ik via een medium weergeef) zou kunnen erkennen, verwerken en tot uw eigen maken. Er blijft nog een persoonlijkheidsbewustzijn bestaan. Maar dit persoonlijkheidsbewustzijn is zo teruggebracht tot kern van ervaring alleen, dat geen enkele begrenzing meer bestaat.

Komt men verder dan dat, dan neem ik aan - ik kan het dus niet zelf nagaan - dat men komt in een toestand, waarin alle dimensies wederom tot één terugvloeien, waar nl. ontdekt wordt, dat de band, die de verhoudingen - tot nog toe beleefd - deed ontstaan, één vaste en meetbare waarde is. Wat er boven ligt, kan ik u niet zeggen.

Aan deze kleine opsomming alleen heeft u weinig. Maar zoals ik reeds opmerkte, bewustwording is een continu proces. Het is niet een sprongsgewijs je bewegen, het is een voortdurend en langzaam verder groeien. En deze groei is - en dat is erg belangrijk - individueel. Dat betekent dus, dat een mens, die aan de ene kant nog een zuiver dierlijk peil van bewustzijn en van levensbeschouwing heeft, anderzijds toch kan komen tot een trap zelfs van het beleven en het erkennen van anderen, selectief of onwillekeurig. Het houdt in dat iemand, die niet in staat is in zijn eigen wereld rationeel te handelen, wèl in staat zal zijn om via andere werelden, waar hij zich volledig van bewust is, toch in die wereld het gewenste te bereiken. Begrijpt u wat hierin gelegen is? Het feit, dat wij allen verschillend kunnen en mogen zijn, het feit, dat wij elk in onze eigen wereld en sfeer met een bepaald deel van het bewustzijn buiten die sfeer of wereld kunnen bestaan; maar dat wij een bepaalde trap van bewustzijn alleen dan kunnen betreden, wanneer wij in staat zijn deze met anderen te delen. Hoeveel verschillende niveaus er ook zijn, wij kunnen zo'n niveau alleen beleven en constateren, wanneer voldoende anderen aanwezig zijn om een gemeenschapsbestaan op dit niveau mogelijk te maken. Dat is heel belangrijk. Vanuit jezelf opgroeien is op zichzelf al heel mooi. - Maar je moet het bewijs a.h.w. hebben in een wisselwerking tussen jou en andere bewustzijnsvormen - niet noodzakelijk menselijk - die een gelijk ervaren hebben.

En dan is er nog een beperking, die u ongetwijfeld zult begrijpen. Wij kunnen in ons bewustzijn alleen zo interpreteren, als onze bewustwording tot op dat ogenblik het ons mogelijk maakt. Wanneer wij dus samen één bepaalde wereld van bewustzijn delen, kunnen wij toch nog een volkomen andere conclusie trekken. Wij kunnen van mening verschillen, wij kunnen andere idealen en andere richtingen hebben. Maar één ding is zeker: wij zullen desondanks elkaar kunnen begrijpen. En we behoeven het niet met elkaar eens te zijn, maar we kunnen een gemiddelde vinden, dat voor ons allen evenredig is, even prettig, even gezellig.

Hoe dat bewustzijn geestelijk verder bestaat, is moeilijk te omschrijven. Maar we kunnen wel proberen om het menselijk bewustzijn als basis te nemen en van daaruit dus de verschillende trappen van bewustzijn althans enigszins te benaderen. Dan stel ik in de eerste plaats dit: Hoe groter de mate van egoïsme, hoe groter de mate van dierlijkheid. Egoïsme is over het algemeen een directe aanwijzing van een onvolledig ontwikkeld zijn op menselijk terrein. Dus egoïsme is niet typisch menselijk. Egocentrisch denken daarentegen - heel anders dan egoïstisch - behoort tot het menselijk bestaan. De mens heeft nog steeds al zijn ervaringen, al zijn mogelijkheden tot uitbreiding van bewustzijn gecentreerd in het eigen wezen en kan die wereld alleen beleven als betrekking hebbende op het "ik". Alle andere redeneringen ten spijt komt men nooit verder, zolang men werkelijk nog mens is.

Dan heeft de mens de eigenaardige, halfontwikkelde capaciteit tot geestelijk beleven. Maar ook dat is begrijpelijk. In de mens bestaat een astraal voertuig. Een fijn-stoffelijk voertuig dus, dat zeer sensitief is voor de straling of trilling - hoe moet ik het zeggen - die de geest uitzendt. Het gevolg is, dat in de mens een reeks van emoties en gevoelens bestaan, die niet de zijne behoeven te zijn. Hij wordt beïnvloed van buitenaf, ook langs onzichtbare en voor hem onkenbare weg. Naarmate hij nu meer beheersing vertoont, zal hij binnen zijn eigen trap van bewustzijn hoger stijgen. Beheersing is een noodzaak tot verdere bewustwording. Beheersing, niet - uitdrukkelijk! - onthouding.

Ik mag misschien in dit verband een uitspraak aanhalen van een aardige filosoof, die eens zei: "Niet zondigen en zo deugdzaam blijven heeft geen verdienste. Maar zondigen en de zonde kennende je deugd herwinnen, is een prestatie." Ik zou willen zeggen: Bewustworden kun je alleen door ervaring. Je kunt het niet door mooie redeneringen en zeker niet door je bewust of onbewust voor bepaalde fasen van het leven af te sluiten. Je moet juist door het beleven en het erkennen van de consequenties een eigen maatstaf weten te vormen, die voor jou en voor jou alléén bepalend is. Die maatstaf is niet alleen maar een poging om de rest van de wereld te waarderen op een zekere manier. Hij is vooral de aanduiding van de wijze, waarop jezelf - dus krachtens je ontwikkeling en je bewustwording - komt te staan tegenover die wereld.

Nu heeft ook de normale mens een hele reeks van z.g. paranormale capaciteiten. Dit is niet alleen helderziendheid, eventueel helderhorendheid, geneeskraft, psychoscopie, enz. Er liggen nog heel wat andere terreinen braak, waarvan een van de aardigste misschien wel is het herkennen van gedachten en het aflezen ervan. Telepathie; maar selectief, beheerst en richtbaar. Capaciteiten, die in elke mens sluimeren. Wanneer je echter al die capaciteiten ontwikkelt, kom je op een gegeven

ogenblik zo ver, dat - al zou je nog stoffelijk blijven bestaan - je bewustzijn niet meer van deze wereld is. Je krijgt dan figuren, die in de wereld leven en gelijktijdig buiten de wereld staan. En dat zijn niet alleen een Socrates of een Diogenes, of wat dat betreft een Boeddha of een Jezus, maar het zijn dikwijls heel onopvallende figuren, die een geheel ander begrip krijgen van bestaan en van leven. Vanaf dat ogenblik gelden voor hen geen stoffelijke maatstaven meer en hebben zij dus een volgende trap van bewustzijn bereikt. Zij treden in volledig redelijk contact met wat u noemt "spoken". De contacten, die op deze manier ontstaan, maken het mogelijk om de geest, zodra zij vrij is van het lichaam, dezelfde opdrachten te geven, die ze ook in de geest volvoeren kan. De tijdruimtelijke verhouding verandert. Uittreding en willekeurige verplaatsing in ruimte - en misschien zelfs ten dele in tijd - kan voor elke mens gedurende het menselijk bestaan mogelijk zijn.

Uit hetgeen ik nu reeds gezegd heb blijkt wel, dat men daarmee niet meer zuiver mens is. Men komt dus tot een soort übermensch-zijn, een boven het menselijke uitstijgen. Dit uitstijgen wordt niet geconstateerd door de leek. Voor de leek wordt de mens die zo leeft onlogisch, omdat er verschillende soorten van logica bestaan. Elke logica wordt gebaseerd op erkende feiten, wordt op erkende wetten gebaseerd en vooral wel op de zichtbare wereld. Elke filosofie, zelfs de filosofie die gaat tot het pogen God te omschrijven of te erkennen, is nog gebaseerd op de wereld, die gekënd wordt. Het zal dus duidelijk zijn, dat iemand, die een ander soort logica begint te gebruiken, is als iemand die een ander soort mathematica gebruikt. Wat hij doet is in de ogen van anderen onzin. Zij kunnen het niet volgen en zij staan alleen maar verbaasd, wanneer er uitkomsten te voorschijn komen, die volkomen zuiver blijken, ofschoon onlogisch.

Misschien kan ik u het best een voorbeeld geven van een dergelijke onlogica door twee voorbeelden tegenover elkaar te stellen. En nu wil ik er twee nemen, die tegenover elkaar staan. In de eerste plaats een logische conclusie. Eén van onze sprekers - gisteren tijdens een bijeenkomst - merkte op, dat het zonnig weer was en dat men ervan moest genieten, maar dat er onweer zou komen. Deze vaststelling was volkomen logisch, want in de omgeving, in de lucht, was dit reeds vast te stellen. De tijd was niet te fixeren, maar het was wel zeker, dat vòòr 24 uur verlopen zouden zijn, een behoorlijke onweersbui zou losbarsten. Dit was dan ook voor de aanwezigen als logisch aanvaardbaar. En zij reageerden daar ook op.

Daar staat tegenover dat wij enkele jaren geleden de watersnoodramp aankondigden in Zeeland. En wij deden dit met de volgende woorden: Overstromingen door dijkval en sterke getijden te verwachten in het mondingsgebied van de grote rivieren en wel in het begin van het jaar, vermoedelijk februari. Dat was onlogisch. Op dat ogenblik was er geen enkele reden om aan te nemen, volgens menselijke normen, dat dijkval zou plaatsvinden. Ten eerste: De condities, die hiertoe aanleiding hebben gegeven, zijn pas opgetreden rond 14 - 15 januari. Ten tweede: Het vaststellen van een stormvloed en als gevolg een overstroming, was evenmin logisch. Verder was het niet logisch te accepteren, dat juist in deze tijd een door de wind opgejaagd water een bijzondere invloed zou uitoefenen rond het mondingsgebied van de grote rivieren in Nederland. Dat wil dus zeggen, dat we hier te maken hebben met een andere soort logica. En in die andere soort logica wordt dan ook iets verwerkt, wat u als kolder in de oren zal klinken. Daarin wordt verwerkt de totale instelling van een volk of een deel van een volk. Daarin wordt verder verwerkt - naast deze mentaliteit - het geestelijk bewustzijn, dat met deze mensen hoofdzakelijk verbonden is. Hierbij wordt verder rekening gehouden met bepaalde op de wereld levende krachten van geestelijke geaardheid en met deze tezamen, plus kennis van de mogelijk optredende aspecten in de komende maanden, was het redelijk om een dergelijke voorspelling wèl te doen.

Maar nu het typische verschijnsel: Deze voorspelling is nooit erkend voor wat zij was dan na het plaatsvinden van de feiten. Toch staat het nu nog geschreven in de verslagen daarover. Hier was sprake van iets, wat zo onlogisch was, dat de mens de redenering niet kon volgen. En het lag niet in ons belang om daar te ver op door te gaan. Het was een praktisch onafwendbaar iets. Kijk, op deze manier krijg je dus een andere manier van denken en van redeneren. Gebruik je die manier van denken en redeneren, dan pas je niet meer in de normale gemeenschap. Want de conclusies, die je trekt, zijn voor die gemeenschap absoluut irreëel. Zij kan erom lachen, zij kan ze verwerpen. Later geven de feiten je waarschijnlijk gelijk. Maar dat "later" kan in de tijd zowel enkele maanden als honderden jaren verder liggen. En het is juist dat, vrienden, wat het zeer moeilijk maakt om dus met het bereiken van een iets hoger niveau, een hogere trap a.h.w., toch nog op aarde redelijk te handelen.

Hieruit volgt, dat elke hogere trap van bewustzijn, die zich richt tot een lagere trap, door zelfbeperking zichzelf aanvaardbaar zal moeten maken. Nu is het contact opnemen met een lagere trap moeilijk, het bevatten daarvan echter niet. Want alles wat op elke trap van bewustzijn bestaat, zal

in elke hogere trap volledig bevat zijn. Wanneer u dus hier op aarde leeft, moet u een zeker begrip hebben van het dierlijke, want anders kunt u niet als mens op deze wereld leven. En als u dier bent, moet u enig begrip hebben van de meer primitieve toestand van ééncelligen of misschien de plantaardigen, anders kunt u geen dier zijn. En op die manier kun je verdergaan. De moeilijkheid bij contact ligt dan ook niet in de eerste plaats in het niet kènnen van die lagere wereld. Het ligt in de noodzaak je te beperken. Als u zich tot een dier richt en u wilt door dat dier volledig begrepen en verstaan worden, dan zult u zich moeten houden aan de mentaliteit van het dier, niet aan uw eigen mentaliteit. Om deze reden kan het hoogste bewustzijn, zelfs het goddelijk bewustzijn, zich nooit volledig openbaren aan de mens. Het kan zich slechts in zoverre openbaren, als volgens het niveau van bewustzijn, dat in de mens bestaat, verwerkt kan worden.

Nu is er nog een punt, dat ik in het verloop van deze inleiding even wil aanstippen. Er zijn op aarde een aantal z.g. inwijdingsscholen. Sommige daarvan zijn gebaseerd op mystiek, andere meer op wetenschap of op bepaalde openbaringen. In al deze scholen wordt gestreefd naar een verhoging van bewustzijn. Maar al deze scholen maken - op een enkele na - dezelfde fout: Zij beginnen met dictatoriaal het terrein, waarop de bewustwording zal plaatsvinden, te beperken. Gedurende een scholingsperiode is dit aanvaardbaar, gedurende een verdere periode van ontwikkeling echter niet. Het gevolg is dan ook, dat wij heel vaak "vervolggroepen" zien van hen, die - volgens de school - een hoger bewustzijn bereikt hebben. Men is b.v. geneigd om aan te nemen, dat degenen, die via de school van de Rozenkruisers het lidmaatschap van een bepaalde priestergroep bereikt hebben, dus hoger staan dan een normaal mens. Gezien de eenzijdigheid van de ontwikkeling behoeft dat niet waar te zijn. Eerst wanneer bij het vrijkomen uit de beperking het bewustzijn alle andere mogelijkheden, die erkenbaar zijn, tevens assimileert en zo komt tot een herwaardering van zichzelf en zijn wereld kan een feitelijke verhoging van bewustzijn het resultaat zijn.

Wanneer u nu bewust wilt worden en u zoekt dus naar een andere trap van bewustzijn, dan kan ik u misschien ook nog wel even helpen door te vertellen wat in geen geval tot een verdere bewustwording kan leiden.

In de eerste plaats: Eenzijdig streven of een poging tot eenzijdige ontwikkeling van het wezen. Deze eenzijdigheid zelf betekent een frustratie van de werkelijke bewustwording, waar zij het onmogelijk maakt een totaal beeld te concipiëren van de wereld en juist dit totale wereldbeeld steeds noodzakelijk is - en zelfs op evenwichtige wijze - om met een hogere bewustzijnsgroep in contact te komen.

In de tweede plaats: Een verhoging van bewustzijn, een versnelling van bewustzijn kan niet alleen bereikt worden door studie. Menselijke kennis en zelfs uit de geest gegeven kennis kan nooit voldoende zijn om daaruit alleen een verdere realisatie van hoge waarden mogelijk te maken. Eerst wanneer men komt tot "het zelf beleven" en dus op waarde toetsen van alle stellingen, kan men verder gaan. Niet voordien. Praktijk is noodzakelijker dan theorie.

Dan nog een derde punt. En dat is misschien wel het vreemdste punt, dat erbij is, het vreemdste punt dus van mijn laatste betoogje. U kunt nooit méér bewust worden door te luisteren naar ons of naar anderen. U kunt niet méér bewust worden door willekeurig te handelen. U kunt slechts dan bewustworden:

- a. Wanneer u voortdurend zelfstandig denkt, u een eigen mening vormt en toch geneigd bent die steeds te herzien, wanneer volgens eigen weten en denken u blijkt, dat er een andere of betere oplossing bestaat.
- b. Wanneer u elke daad doet leiden door een innerlijke behoefte, die gepaard gaat met een erkennen van de werkingen en consequenties van deze daad. Het totaal overzien van alle consequenties is niet mogelijk maar wel het overzien van de meest nabij liggende consequenties. Men moet deze kunnen accepteren.

En hiermee zijn we dan bijna aan het einde van mijn betoog gekomen. Zoals ik reeds zei, de discussie zal hier het belangrijkste deel moeten zijn. Ik kan echter geen afscheid van u nemen, zonder u nogmaals te wijzen op het feit dat, waar bewustwording een continu proces is, geen enkele wereld waarin u leeft, door u volledig identiek beleefd kan worden met anderen. U heeft een zuiver persoonlijke interpretatie, een zuiver persoonlijk kennen. Men zegt ons - van mijzelf weet ik dat dus niet zeker - dat wij in God allen volledig identiek zullen zijn. Een volledige congruentie van bewustzijn. Voor mij persoonlijk is dit moeilijk te accepteren; anderen accepteren dat misschien weer liever wel. Zou dit het geval zijn, dan ligt het Goddelijke zover weg boven de laatste en hoogste trappen van bewustwording, die ik ken, dat ik mij daarvan geen voorstelling kan maken. Mijn ervaring echter zegt mij, dat wij steeds een bepaald deel van ons denken en onze wereld met

anderen delen. En verder heeft de ervaring mij ook geleerd, dat het onmogelijk is onze hele wereldvisie uit te drukken, omdat wij elkaar nooit voldoende verstaan. Onze uitdrukkingsmiddelen - of dit nu gedachten of woorden zijn - zijn beperkt t.o.v. ons eigen beleven. En zo kunnen wij slechts ongeveer eenderde tot tweederde - afhankelijk van ons eigen ontwikkeld zijn - van ons werkelijke wezen openbaren en uiten. Door ons bewustzijn hiervan kunnen wij juist hierdoor in de beperking van onze uiting de verrijking van ons bewustzijn vinden. Beperking van de uiting mag geen ontkenning zijn van het "ik" of van de wereld maar wel een begrijpen, dat bepaalde dingen niet bestemd zijn om met anderen beleefd te worden, met anderen gedeeld te worden. Dat ieder zijn eigen lasten moet dragen.

Persoonlijk geloof ik, dat het gehele proces van bewustwording een zeker automatisme inhoudt. Een automatisme, dat kenbaarder wordt, wanneer we de tijdfactor uitschakelen. De tijdfactor zelf is een belevingsfactor en geen reële factor. Hieruit zou kunnen volgen, dat van dit punt van bewustzijn tot de hoogste trap van bewustwording één enkele schrede is voor ons, indien wij in staat zijn ons innerlijk concept voor onszelf duidelijk uit te drukken. Niet slechts: "Ken uzelf"; maar vooral: "Ken de God, Die in u woont".

Waar dit laatste voor ons moeilijk of niet bereikbaar is, zou ik u de raad willen geven althans zoveel mogelijk de problemen, de opvattingen en de geloofspunten, zoals ze in u leven, te omschrijven en te definiëren. Te definiëren voor uzelf, niet voor anderen. Op deze wijze zult u komen tot een nader constateren van uw tekorten en een groter begrip van het teveel, dat ook vaak kan bestaan. Door eenzijdigheid te vermijden, zult u daardoor de hoogste bewustwording op de snelste wijze kunnen bereiken.

En daarmee ben ik nu klaar met mijn inleiding vrienden, en zullen we na een pauze u het woord laten. Ik hoop dat u in de paar punten, die ik heb aangeroerd voldoende stof hebt gevonden om aan de rest van de avond een interessanter gestalte te geven dan dit - misschien zelfs wat vlakke - betoogje, waarmee ik dan de avond ben begonnen. Maar ik durfde niet te diep te gaan uit angst, dat ik zou stuiten op het onbegrip, waardoor men vals begrip wekt. Ik hoop, dat u dat kunt billijken en ik wens u tot zo dadelijk in ieder geval vast een aangename pauze.

DISCUSSIE

Zo, vrienden dan kunnen we nu beginnen aan het tweede gedeelte, het belangrijkste deel dus van de avond. Dat hoop ik tenminste, want dat ligt aan uw vragen. Dan zullen we eerst maar beginnen met de schriftelijke vragen stuk voor stuk af te handelen.

Nu wil ik er wel één opmerking bij maken: Het kan zijn, dat u vindt, dat ik een vraag niet voldoende beantwoord of er niet voldoende op inga. Het is een discussieavond, m.a.w. die schriftelijke vraag is de aanleiding. Zolang u niet te ver op een zijspoor gaat, kunt u rustig daarop inhaken zoveel u wilt. Eerste vraag a.u.b.

❖ *U hebt gezegd, dat men niet verder komt tijdens het mens-zijn. Ik begrijp dit niet. Er zijn toch dingen, die ik vroeger wel deed. Nu ik beter weet, zal ik dit niet doen. Dit op zichzelf is toch vooruitgang?*

Dat is vooruitgang vanuit een menselijk standpunt. Maar u zult nu een hele hoop dingen niet doen, die op zichzelf misschien niet kwaad zijn, maar waarvan u heeft geconstateerd, dat ze kwaad waren aan de hand van uw ervaring of uw concept van hetgeen wenselijk is op deze wereld. Men verwacht heel vaak bewustwording met het verkrijgen van een moreel besef, aangepast in de maatschappelijke verhoudingen. Ik zou daar een voorbeeld bij willen geven om duidelijk te maken wat ik bedoel: Er is een tijd geweest, dat slavenhandel heel normaal was en dat een man van belang geen man van belang was, als hij geen harem had. Dat wil zeggen, dat je voor de post van minister van financiën toch op z'n minst een stuk of vijftien vrouwen moest hebben. Ik denk dat de tegenwoordige ministers van financiën blij zijn, dat het niet meer zo is ..... maar dat was zo. Dan kunt u zeggen: "Ja, maar dat was toch kwaad, dat deugde niet." Zeker, volgens uw

maatschappelijke opvattingen deugt dat niet. Maar dat maakt toch niets uit t.o.v. dat minister van financiën zijn, nietwaar? Men verwacht heel vaak de hoofdzaak met de bijzaken. Bij bewustwording is de hoofdzaak dit: Niet dat je bepaalde dingen niet meer doet, maar dat je een duidelijk omschreven wereldbeeld krijgt.

We hebben het nu niet over de problemen van goed en kwaad. Het gaat ons om bewustwording. En een losbol, die zijn hersens gebruikt, zal waarschijnlijk heel wat meer bewustzijn opdoen dan een heel fatsoenlijk mens, die leeft volgens de algemene norm en zijn denken aan anderen overlaat. Dus hier te zeggen: "Ik ben verder gekomen", neen, dat kan ik niet accepteren in deze zin. Wanneer u anders formuleert en u wilt zeggen: "Ik begrijp nu beter de consequenties van bepaalde dingen en daardoor onthoud ik mij van veel wat ik vroeger deed zonder aan die consequenties te denken", dan zeg ik: "Ja, dan bent u verder gekomen, omdat u een inzicht heeft gekregen in de verhoudingen in het leven".

Dan zegt u verder: Ik heb gezegd, dat je als mens niet verder kunt komen. Dat is niet waar. Ik heb de opmerking gemaakt, dat het mens-zijn als zodanig een bepaalde trap van bewustzijn is, dat men in een menselijke vorm eventueel tot een hoger bewustzijn kan komen. Ik heb daarbij geconstateerd, dat men dan echter in de menselijke samenleving een soort zonderling wordt, omdat de logica, die men dan gaat volgen en gebruiken, niet meer in overeenstemming is met wat algemeen door de mensheid wordt aanvaard. Ik geloof, dat ik met deze punten de vraag voldoende heb behandeld, maar als u er commentaar op heeft of het er niet mee eens bent, vertelt u het maar.

❖ *Van waar tot waar gaat precies het begrip "mensheid"?*

Het begrip "mensheid" gaat volgens de formulering, die ik heb aangehouden, van af het ogenblik dat men komt tot het eerste zelfbeschouwen. Dat kan dus zijn in een dierlijke vorm; de vorm is niet noodzakelijk, maar men moet zichzelf zien vanuit het standpunt van de omgeving, zowel als vanuit eigen standpunt de omgeving kunnen waarnemen. En dat gaat tot het ogenblik, dat men beseft, dat de omgeving in feite slechts de façade is van een veel inhoudsvoller wereld, die er achter ligt. Op het ogenblik dat men dus achter de uiterlijkheid der dingen doordringt - feitelijk dus - houdt het mens-zijn eigenlijk op en komt daarvoor in de plaats een hogere trap. Is dit voldoende duidelijk?

❖ *Nog één vraag: Het zichzelf kennen, ik dacht dat ook de eencelligen dat deden?*

Neen. De zelfkennis is hier niet voldoende. Je moet jezelf kennen vanuit het standpunt van de wereld. Een eencellige bezieet de wereld vanuit zich en zegt: Dit ben ik en dat is wat buiten mij staat. Wat buiten mij staat is aangenaam of onaangenaam. In wat buiten mij staat ligt dit voor voeding en dat voor afschrik, voor angst. Verder komt hij niet. Maar de mens kan zeggen: Vanuit het standpunt van andere mensen of van dieren of van planten ben ik klaarblijkelijk zus of zo. Of: Wat ik hier doe vanuit mijzelf dus en voor mijzelf, is voor anderen onaangenaam. Ik doe dus eigenlijk kwaad t.o.v. die anderen. Dat is juist het typisch menselijke. Dat heeft de eencellige niet.

❖ *Bewustwording is alleen mogelijk op niveau van gelijkgerichten. Wil dit zeggen, dat men anders geen toetsmateriaal heeft? Hoe staat het met menselijke genegenheid of zelfs haatgevoelens t.o.v. anderen na overgang in de sferen? Bestaan er wezenlijke banden?*

In de eerste plaats zal het u duidelijk zijn, dat een niveau van bewustzijn alleen kenbaar wordt door een uitwisseling van bewustzijnswaarden. Je moet buiten je a.h.w. een spiegel hebben, waarin je jezelf kunt zien. Zonder dit is geen feitelijke erkenning van het "ik" mogelijk. Vandaar dus dat wordt gesteld, dat je om naar een andere trap van bewustzijn te komen, eerst anderen van een gelijk niveau moet ontmoeten, zodat je een nieuwe wereld gaat beleven. In je eentje kun je dat niet.

Het tweede gedeelte van de vraag: liefde en haat. Natuurlijk, liefde en haat zijn banden, die ver bestaan buiten de stoffelijke vorm. Zij kunnen in het hiernamaals praktisch oneindig worden doorgevoerd. Maar dat ligt aan de eigenaardigheid, die in het begrip liefde en haat zelf is besloten. Liefde is nl. vereenzelviging. Men vergist zich op aarde wel eens en noemt liefde ook wel bezitucht. Maar dat is niet waar. Werkelijke liefde is dus een gevoel van eenheid. En die eenheid - wanneer die eenmaal in het bewustzijn ontstaan is - wordt gecontinueerd om de doodeenvoudige reden, dat anders het bewustzijn een deel van zijn wezen zou moeten afstaan. Haat is eigenlijk liefde, maar dan in een omgekeerde vorm. Liefde vraagt bescherming, instandhouding van het

totale "ik", dus ook van degene, die men liefheeft en als deel van het "ik" beschouwt. Haat daarentegen vraagt de vernietiging van die ander en in feite dus ook van het "ik". Haat is nooit allèen gericht tegen een ander maar altijd ook mede tegen jezelf. Het resultaat is, dat beide qua intensiteit gelijk kunnen zijn en beide een onverbreekelijke band kunnen vormen met de ander. Als je iemand haat, heb je je ook met hem geassocieerd. En haat kan slechts overwonnen worden, wanneer zij verandert in liefde.

Tussen haat en liefde ligt een neutraal punt. Dat neutrale punt is de bewuste gezamenlijke existentie, die echter geen bevordering of verantwoordelijkheid vanuit zichzelf meer aanvaardt, maar het bestaan als een functie van het Goddelijke Zelf ziet. Het schijnt, dat deze toestand meestal pas in de hogere sferen wordt bereikt. Uit hetgeen ik hier gezegd heb volgt dus, dat banden van genegenheid - werkelijke genegenheid en liefde - blijven voortbestaan ver buiten het stoffelijke; verder dat dergelijke emoties en gevoelens een zodanige invloed hebben op de persoonlijkheid, dat deze daardoor verandert en a.h.w. een extensie in de vorm van een tweede persoonlijkheid erbij verwerft. Is dit voldoende?

❖ *Ja, ik wilde dit vragen: U zegt dus, dat haat eigenlijk ook een soort liefde is en dat haat niet gericht is op de vernietiging van alleen degene, die gehaat wordt maar ook van de mens zelf. Dat is voor mijn menselijk begrip niet goed aanvaardbaar. Ik stel me voor b.v. een wilde man - laten we zeggen een neger - die het land heeft aan een ander en hem doodslaagt.*

Nou, dat behoeft geen haat te zijn.

❖ *Laten we zeggen, dat hij hem uit haat vermoordt.*

Als hij hem uit haat vermoordt, zou hij nog na die moord met die ander gebonden blijven, omdat deze daad voor hemzelf zó belangrijk was, dat hij zijn leven lang daarvan geen afstand kan doen en ook daarna niet. Ik mag het misschien even duidelijker maken door een vergelijking te gebruiken:

Licht en duister zijn twee waarden, die uit dezelfde bron voortkomen. Ze zijn zonder elkaar niet kenbaar en hebben in feite dezelfde werking. Met het verschil dat licht het positieve is - het optreden dus van straling en als resultaat trilling - terwijl duister het negatieve is, het afwezig zijn van straling en daardoor erkenbare trilling. Maar beide bestaan uit dezelfde grondwet. Zo is het met liefde en haat ook. Het zijn dus uitersten, die elkaars tegendelen zijn, maar die uit dezelfde grondslag - vereenzelviging met een ander "ik" - voortvloeien. Nu is het misschien duidelijker.

❖ *Maar hierop voortbouwende: Hoe verklaart men dan een onbewuste antipathie? Men heeft iemand nog nooit gezien; men krijgt een rilling ervan en zegt: Wat is dat voor een rotvent, of zo iets.*

Weet u, dat kan ik eigenlijk met u meevoelen, die onbewuste antipathieën, Maar goed, nu moet u eens luisteren: in de eerste plaats komt heel veel van die antipathie voort uit onbewuste waarneming. Laten we aannemen, dat u zelf een zeer ordelijk persoon bent en u ziet dat die ander er aankomt met ongepoetste schoenen en vuile nagels. U realiseert zich dat niet. Maar het stoot toch tegen uw begrip van netheid. U heeft dus een gevoel van afkeer, zonder dat u het omschrijven kunt. Op dezelfde wijze kunt u aanvoelen - een mens kan sensitief zijn, nietwaar, gevoelig dus voor de sfeer, de uitstraling, gedachte-uitstraling, de aura van een ander - dat u zegt: "Dit is in strijd met mijn wezen." U realiseert zich niet wát. Op dat ogenblik ontstaat een afkeer. Maar laten we goed begrijpen, dat antipathie zelden of nooit haat is. Antipathie kan tot haat worden door een nauwe relatie van de twee, die elkaar niet sympathiek vinden. En zelfs dan moet er over het algemeen nog heel wat gebeuren, voordat dat een werkelijke haat wordt. Het vreemde is, dat mensen, die elkaar liefhebben of prettig vinden of vrienden zijn, gemakkelijker er toe komen elkaar te haten, dan mensen die elkaar antipathiek vinden. Ik zou dus antipathie zeker niet met haat willen verwarren en verder willen begrijpen, dat antipathie, dus in negentig ten honderd voortkomt uit onbewuste waarneming, of het aanvoelen van een uitstraling. De overblijvende 10% zou kunnen zijn een band, eventueel uit een vorig bestaan; of wel een band, waarvan men zich niet bewust is, die op een of andere wijze op geestelijk niveau is gelegd.

❖ *U zegt dat wezenlijke banden nog lang blijven voortbestaan. Maar is dat niet eeuwig?*

Neen. Dit is moeilijk. Het is nl. zo, dat die band zich wijzigt. Een persoonlijke liefde kan nooit een persoonlijke liefde blijven. Het wordt een erkende eenheid, waarbij het begrip van liefde,

genegenheid en eenheid op den duur zo normaal wordt als ademen en dus geen deel meer uitmaakt van het bewuste leven. Dan is er dus geen bewuste factor meer en heeft het ook geen directe invloed op het "ik". Je kunt dus niet zeggen dat liefde, zoals u die op aarde kent, werkelijke liefde, eeuwig is. U kunt alleen zeggen, dat het een gunstige factor is, die - na een normalisatie binnen de kosmische verhoudingen - oneindig is. Dat is waar. Dus na die variant, die langzame omvorming, wordt ze eeuwig. Maar ze bestaat niet meer in dezelfde mate of onder dezelfde condities en daardoor verandert ze geheel van inhoud - vanuit een menselijk standpunt dan. Kosmisch gezien is het gelijk. Er is trouwens nog iets .....

❖ *Maar de verschillen in liefde, dus vriendschap, ouderliefde, moederliefde, liefde van man tot vrouw, gaan die verschillen ook teloor?*

Ja, die verschillen gaan ook teloor. Want per slot van rekening ouderliefde of moederliefde of liefde van man tot vrouw e.d. zijn liefden of genegenheden, die soms gebaseerd zijn op bepaalde kwaliteiten of verhoudingen. Dat wil zeggen, als een moeder haar kind lief heeft, niet om de persoonlijkheid die het kind is, maar omdat het haar kind is, dan gaat het teloor. Maar heeft ze het kind lief om de persoonlijkheid, die het is, dan ontstaat er een persoonlijke band. Maar dat is een liefde, die verder niet te definiëren is. Dat is liefde zonder meer. Dus geen moederliefde meer. Hetzelfde bij de liefde tussen man en vrouw, als die gebaseerd is op seksuele praktijk; genegenheid dus, die ontstaat door gewoontevorming en dergelijke. Het klinkt misschien niet erg vriendelijk, maar een groot gedeelte van de huwelijkse liefde is toch wel gebaseerd op het je aan elkaar wennen. Een zekere bezitsnorm, die belangrijk voor je is, soms een prestigenorm, kortom het zijn allemaal kleine dingen, waaruit gezamenlijk - wat wij noemen - echtelijke liefde voortkomt. Maar op een gegeven ogenblik kunnen die mensen elkaar gaan begrijpen en kennen. Ze stellen elkaar dan geen eisen. De liefde vraagt dus niet meer voor zichzelf. Daarmee is de echtelijke verhouding in de liefde teloor gegaan. Maar daarvoor is in de plaats gekomen de vereenzelviging met de geliefde, nu niet meer op basis van bepaalde kwaliteiten. En dan hebben we weer te maken met een liefde, die helemaal niets meer met het èchtelijke te maken heeft, maar die ook zonder dat zou kunnen bestaan en voortbestaan.

Hetzelfde geldt voor vriendschap. Heel veel van wat men vriendschap noemt, is in feite een overeenstemming van belangstellingen, geneidheden, enz. Maar er kan een ogenblik komen, dat men dus de ander als een deel van zichzelf leert zien en beschouwen. Op dat ogenblik gaat die vriendschap ver uit boven wat wij een vriendschapsverhouding noemen. Dan wordt het weer liefde. En wel een liefde, waarin het "ik" zich ziet uitgedrukt in de ander en aan de ander in zich uitdrukking geeft. Op dat ogenblik is de verhouding kosmisch geworden en gaat ze dus niet meer teloor. Maar zolang alleen die andere factoren daar deel aan hebben - nou ja - dan hangen die dingen aan de verhouding vast. Dan is het hetzelfde als: vandaag is het mode om charlestonrokken met lange kettingen te dragen, morgen draag je een "new-look". Dan kunt u zeggen: "Ja, maar ik houd nu toch van ..... ik vind dit mooi". Maar vindt u het over 20 jaar nog mooi, als de condities veranderen? Eerst wanneer je kunt zeggen: "ik ben er volledig trouw aan, door alle tijden heen vind ik dat mooi", dan kun je dus zeggen, dat hier een soort genegenheid van langere duur is gevormd. En bij de verhouding met mensen spreekt dit natuurlijk nog veel meer dan bij de mode.

❖ *Er zijn zoekers naar bewustwording, die na een uitgebreide studie grote invloed krijgen op hun medemensen en die dan zeggen, dat zij "ingewijden" zijn en daarom met bijzondere egards behandeld verwachtten te worden. Is het niet zo, dat een werkelijk ingewijde zich er wel voor wachten zal zulks bekend te maken, zich te zeer bewust van het betrekkelijke in zijn vorderingen?*

Bij de bewustwording is een ingewijd zijn een overgaan naar een ander niveau, maar je blijft zelf normaal en volgens je eigen concept normaal. Zo wil een werkelijk ingewijde dus op een andere wijze leven dan een normaal mens, dat is logisch. Maar hij zal nooit aanspraken boven die van een normaal mens kunnen doen gelden. Want zou hij dit doen, dan zou hij zich buiten de gemeenschap stellen. En inwijding betekent juist een binding met de kosmos en dus ook met de gemeenschap. In de praktijk komt het dus wel daarop neer - ik hoop dat ik daarmee niemand kwets - dat degene, die zegt een "ingewijde" te zijn, juist daarmee bewijst dat hij het niet is.

❖ *Wie zegt wie een ingewijde is, wie wijst aan wie een echte ingewijde is? Dat kan niemand toch van zichzelf zeggen?*

Als iemand dat van zichzelf kon zeggen, zou het opmerkelijk zijn hoeveel ingewijden er zijn, die allerhande stomiteiten uithalen op aarde. Er zijn heel veel mensen, die zich een ingewijde noemen, omdat zij zo van hun eigen wijsheid overtuigd zijn, dat zij de onvolkomenheid ervan - zoals de vraagstelster zeer juist opmerkte - niet beseffen. Het feit, dat zij hun eigen onvolkomenheid niet beseffen, betekent dus dat zij niet werkelijk ingewijd zijn; dat zij geen kosmisch concept hebben maar alleen een persoonlijk. Er zijn mensen, die dus zeggen: "Ja, maar ik ben een ingewijde." En als ze dat vertellen, dan is dat kolder. Als iemand bij u komt en zegt: "Ik ben een ingewijde", dan moet u zeggen: "Ja? Dat vind ik erg prettig. Ga zitten. Moet je een kopje thee?" Maar als iemand bij u komt en hij zegt niets, maar hij begint zo te praten juist over uw probleem, of hij geeft eens een aanwijzing in het één of ander, terwijl hij helemaal niet laat merken, dat hij iets bijzonders is, dan zou ik hem maar au sérieux nemen. Dan heb je grote kans, dat je met iemand te maken hebt, die dichter bij het adeptschap staat dan je denkt. De ingewijde onderscheidt zich juist van alle anderen, die geestelijk streven of een hoger bewustzijn zoeken, door de wijze waarop hij of zij zich gedraagt; nl. als normaal en eerder in een dienende verhouding tredend t.o.v. anderen dan in een heersende verhouding. Het is nl. zo: heersen betekent het dragen van verantwoordelijkheid. En hoe verder je komt in bewustwording, hoe meer je gaat begrijpen, dat het dragen van verantwoordelijkheid voor anderen onmogelijk is. Dus zul je nooit een positie ambiëren, waarin je gedwongen wordt een zekere verantwoordelijkheid t.o.v. en voor anderen te dragen. Ik geloof, dat daarmee het probleem wel uit de doeken is gedaan.

- ❖ *De bewustwordingsfase houdt een gelijke tred met de uitbreiding der dimensies. Het driedimensionale stelsel kent ruimte, die m.i. slechts door middel van de factor tijd valt waar te nemen. Het dierenrijk heeft naast het mensdom begrip van ruimte, doch bewust begrip van tijd lijkt mij alleen aan de mens gegeven. Moet het tijd-ruimtelijk begrip, dat in de volgende fase wegvalt, nu worden gezien als een noodzakelijk stadium van geestelijke groei, dat verband houdt met de evolutie van alles wat leeft?*

In de eerste plaats moeten we goed begrijpen, dat het dier wel degelijk tijd kent. Maar het kent alleen persoonlijke tijd. Het komt dus niet tot een gemeenschappelijke tijdsnoemer, zoals u die heeft. Het natuurlijk ritme is voor het dier verder tijdbepalend, voor de mens daarentegen zijn eigen levensritme. Zijn eigen levensritme is om bepaalde redenen een genormaliseerde versie van natuurverschijnselen, maar behoeft dat niet altijd te zijn. Dus dat voor zover het het dier betreft.

Nu moeten we verder opmerken, dat tijdruimtelijke verhoudingen in feite betekenen een achtereenvolgend beleven van een reeks van momenten, die elk voor zich een bepaalde reeks van mogelijkheden en verwerklijkingen in zich houden. Het klinkt heel erg geleerd, maar het is het niet. Op het ogenblik echter, dat je begint te begrijpen dat wat je ziet in wezen een groeiproces is en dat de uiting, de fase van groei onbelangrijk is, valt het tijdsconcept, waarmee de momenten afzonderlijk bepaald worden, van het bestaan weg en komt daarvoor in de plaats het totale concept. Een voorbeeld: U kent de jaargetijden aan de toestand o.a. van de bloemen en van de bomen. U zou dus kunnen zeggen: "Ja, het is nu lente, want de boom bloeit. En dadelijk zien wij, dat hij vrucht begint te zetten. Dan is het zomer. En is het herfst, dan draagt hij vrucht." Maar het bloeien, vruchtbeginsel omzetten en vrucht dragen is één proces. Het is nl. één en dezelfde uiting. Die uiting staat buiten de tijd. Alleen de opeenvolgende fasen, zoals die erkend worden door de mens, geven hier de illusie van tijd. In die boom zit nog veel meer, want die boom groeit. Die boom begint als klein zaad, schiet langzaam op, wordt vanuit een staakje een boom, vanuit een boom een oude boom en sterft ten slotte. Dit alles is één concept, dit is één leven. En voor dit leven is één uitdrukking te vinden. Zodat het leven van de boom wel belangrijk is maar de fase, waarin hij zal verkeren, niet meer.

Nu kun je dat ook toepassen op een mens. Van een mens is het niet belangrijk hoe oud hij is of hoe jong hij is, of hij geboren wordt of dat hij dood gaat; belangrijk is de fase van bewustzijn, die in deze ene vorm omsloten ligt. En als je dus vormen gaat erkennen, dan zal één zo'n vorm noodzakelijkerwijze een hele reeks tijdruimtelijke condities inhouden. Dat wil zeggen, een mens wordt geboren in Polen, vlucht naar Nederland, emigreert naar Canada, gaat van Canada op bezoek bij familie in Australië, enz. Een hele ruimtelijke verhouding. Maar alles wat er binnen die persoon daarvan verwerkt is, is samen één geheel en kan als één geheel worden erkend. Nu ligt het er dus maar aan, hoe je zo iemand ziet. Of je die ziet op één ogenblik of dat je hem kunt aanvoelen en zien als een geheel, zelfs wanneer hij zichzelf zo niet kent. En dat vraagt dus een fase van bewustzijn - bewustwording moet ik eigenlijk zeggen - die ligt boven de normaal menselijke en boven bepaalde geestelijke sferen, die dicht bij de aarde staan. Maar het concept als zodanig bestaat. Op het ogenblik dat men het zijnde op deze wijze kan concipiëren, vallen tijd en ruimte als een directe functie weg.

Een ander voorbeeld: Op het ogenblik dat ik nu hier kan zijn en - wat inderdaad voor mij mogelijk is, de tijd voor het in beslag nemen van een medium even buiten beschouwing latend - over 2 seconden b.v. in Bangkok of als u dat liever wilt in Rio de Janeiro, San Diego, Detroit (ik noem nu maar een paar plaatsen op in de wereld, mijnentwege in Nisjnij Novgorod), dan is voor mij de ruimte, die voor u groot is, niet groter dan die van een gedachte. Er is voor mij geen ruimte meer maar alleen een voorstelling. De voorstelling bepaalt mijn toestand en dus de plaats, waarop ik mij bevind. Daarbij valt ruimte weg. Dan heb ik nog wel een tijdgevoel, want ik praat met u. Maar het is zó sterk dat ik een persoonlijke tijd heb, dat het mij vaak moeite kost mij aan te passen aan uw tijdsbegrip. Het gevolg is, dat wij meestal beter op de klok letten dan u en daardoor heel wat stipter zijn dan u van ons zou kunnen verwachten, juist omdat wij voortdurend moeten letten op iets wat buiten ons ligt. Dat is dus het gevolg ervan.

Voor ons bestaat wel een persoonlijk beleven, dat tijd heet. Want wij kunnen niet het heelal in één moment omvatten maar steeds delen na elkaar. Het is een relativiteit van tijdverhouding. Bijvoorbeeld: Ik moet ergens over nadenken (u stelt mij een vraag). Dat wil zeggen, dat ik mij in mijzelf terugtrek, misschien contacten leg met 10, 20, 1000 anderen om te horen wat nu de gemiddelde waarde eigenlijk is van dit probleem. U merkt dat niet eens, want in die tussentijd zeg ik b.v. alleen maar "tja". Dan is dat gebeurd. Voor mij is die tijd betrekkelijk lang, want ik heb in die tijd onnoemelijk veel concepten binnen mijzelf moeten verwerken en moeten rangschikken. Dus voor mijn idee is dat enkele uren. Maar zo dadelijk leeft u rustig voort en ik ga rusten. En kom ik dan over twee eeuwen op deze wereld terug na die rust, dan is er voor mij één seconde voorbij gegaan. Er is dus een verhouding in het bestaan van tijd en ruimte, die alleen voor mij persoonlijk volledig geldt en die niet meer gemeenschappelijk is, die niet gedeeld kan worden en die ook niet in andere concepten kan worden teruggevonden. En daarom dus een norm van bewustzijn, die anders is.

Het is in zekere zin een product van evolutie, indien we nl. als evolutie willen zien: het je meer bewust worden van jezelf en van de wereld, met als resultaat een uitschakeling van het bijkomstige en het verwerven van een steeds groter overzicht. Ik geloof echter, dat we verstandig doen om dit niet in een evolutietheorie zonder meer vast te leggen, omdat we hier net zo goed als in de evolutie plotseling voor sprongmutaties staan. Want vandaag kan ik het nog zó concipiëren en morgen schiet mij ineens de gedachte door het hoofd: Neen ik moet het zó doen. En dan doe ik het zo. Dan ben ik dus volgens uw normen ineens van de ene sfeer naar de andere gesprongen. Maar dat is niet waar. Ik heb alleen de grens overschreden, die ligt tussen déze wijze van persoonlijkheidsuiting en die wijze. En doordat ik mij anders ga uiteten, kan ik weer anderen verstaan en is dat vorige voor mij van minder belang geworden. Zo moet u zich dat voorstellen. Is dat zo voldoende beantwoord?

❖ *Een hogere klas, dacht ik.*

Ja, een hogere klas, akkoord. Het is heel eenvoudig. Per slot van rekening zult u het zelf wel leren en merken. Aan die uitleg heeft u verder heel weinig. Als u alleen maar dit onthoudt: Voor de geest bestaat er geen tijd zoals voor u.

❖ *Maar als u b.v. twee eeuwen terug wou, kan u dat dan ook?*

Natuurlijk, als ik contact heb met iets, wat twee eeuwen terug bestond. Onverschillig of 't nu in de geest bestaat of weer in de stof, dan is dit deel van het gehele wezen. Er. dan kan ik me elk moment daarvan weer realiseren.

❖ *Dus als u b.v. terug wilt komen in de tijd van stadhouder Willem III?*

Wel ja, waarom zou dat ook niet kunnen? Maar waarom nu juist die tijd van Willem III? Dat was geen leuke tijd. Kijk eens, ik zal u een voorbeeld geven, dat het u misschien duidelijk maakt.

Een dokter onderzoekt een lichaam. Hij heeft op dat ogenblik belangstelling - laat ons zeggen - voor de longen. Hij concentreert zich op de longen en daarvan neemt hij alles waar. De rest schakelt hij tijdelijk uit. Maar hij kan alleen die longen onderzoeken, wanneer hij het hele lichaam heeft plus de kennis, waar de longen zitten. Een wezen, dat door vele eeuwen heen bestaat - een mens bestaat meestal door vele eeuwen heen; er zijn heel wat menselijke wezens bij, die je praktisch over tien tot twintig eeuwen zou kunnen terugvolgen, afwisselend geestelijk en dan weer stoffelijk - dan moet je dus weten waar die tijd ongeveer is; maar dan kun je via die mens contact krijgen. Maar nu het typische: Wanneer ik afstem op die long, stem ik in feite niet af op één long

maar op alle longen. Dat wil zeggen, ik heb nu zo'n sterk concept van long, dat ik me a.h.w. van de ene long naar de andere kan verplaatsen. Kunt u het zich voorstellen?

Nu is het dus zo, dat wanneer ik me in die persoon heb afgestemd op een bepaalde tijd, alle waarden, die met die tijd en dat beleven contact houden, voor mij reëel gaan worden. Zo beleef ik dan de tijd van Willen III. Maar als ik er zelf niet heb geleefd, dan moet ik dus wel iets of iemand zoeken, die bestaan heeft in die tijd. En naarmate ik dat op een beweeglijker wijze wil doen, zal ik een hoger ontwikkeld wezen moeten nemen. Ik kan b.v. zeggen: Willem III, die boom daar stond er in de tijd van Willem III. Ik volg die dus in zijn bestaan terug. Dat moment, dat ringenaantal was de tijd van Willem III. Goed, dan ben ik er. Maar dan kan ik me niet bewegen, want ik zit vast aan die boom en ik heb ook geen concept van die tijd. Ik weet hoogstens of het een prettige zomer was of een slechte. Maar ga ik met een mens, dan krijg ik hele voorstellingen van steden en van de wijzen van leven en denken. Zo zit dat eigenlijk in elkaar. Nu is het duidelijk, hè? Je moet het niet al te ingewikkeld maken. Die dingen merk je zelf wel. Als je nu maar een klein begrip hebt van de mogelijkheden, is het meer dan genoeg.

❖ *Ik meen, dat de synthese van uw betoog is, dat wij - levend op het niveau van een driedimensionale wereld - moeten trachten door de ontwikkeling van onze paranormale vermogens het volgend niveau te bereiken. Echter meen ik, dat bewuste ontwikkeling van die vermogens door onze geestelijke leiding wordt ontraden en kans biedt op eenzijdigheid. Heb ik dit juist?*

Nu niet helemaal. In de eerste plaats moet u goed begrijpen, dat wat u paranormale verschijnselen noemt in feite een normaal verschijnsel is, mits men een zeker bewustzijn heeft verkregen. Het is dus niet zo: Nu ga ik mijn paranormale eigenschappen ontwikkelen, dan krijg ik dat peil van bewustzijn. Maar door zó te zijn: Ik bereik dat peil van bewustzijn en daardoor ontwikkelen zich mijn paranormale eigenschappen. We moeten voorzichtig zijn en de zaak niet omdraaien.

Nu zijn er mensen, die alleen een bepaalde paranormale eigenschap willen ontwikkelen. Daar is op zichzelf niet veel tegen te zeggen. Maar je hebt de kans, dat ze dit dan gaan zien als het alomvattende, albelangrijke en dat dus - zoals u al opmerkte - eenzijdigheid optreedt. Vandaar dat we dit ontraden. Aan de andere kant is het mogelijk om aan de hand van een reeks van lezingen - om nu eens wat te noemen - de mens de gelegenheid te geven bepaalde paranormale kwaliteiten en eigenschappen te ontwikkelen. Wanneer je dat doet, begin je - al zeg je dat ook niet rechtuit tegen hen - om hun begrip voor bepaalde waarden omhoog te brengen. Het gaat niet, zoals zij misschien denken, om die formule die je geeft, om die bezwering die je uitspreekt of dat gebaar dat je hun leert; het gaat in de eerste plaats om het besef, dat ermee gekoppeld gaat. De nadruk leg je op het verschijnsel om zo het besef te verkrijgen en de aandacht te verkrijgen voor de grondwaarden, die je doceert. Zo zit de zaak eigenlijk in elkaar. Dus het is mogelijk dat men onder omstandigheden bepaalde paranormale eigenschappen helpt ontwikkelen, mits men meent dat de aanwezigen daardoor allereerst een verhoging van bewustzijnspeil zullen ondergaan. Is dat voldoende?

❖ *En was dit uw synthese?*

Niet helemaal. Als ik een synthese van mijn lezing moet geven, dan is het deze: Realiseer je, dat er duizenden werelden bestaan. Ook op deze wereld ontstaan reeds een aantal verschillende werelden, omdat er verschillende standpunten van leven en beleven bestaan. Realiseer je verder, dat je niet plotseling in een andere wereld terecht komt maar langzaam, omdat een geleidelijke ontwikkeling van bewustzijn gepaard gaat met het steeds weer bereiken van andere groepen en persoonlijkheden, waardoor je je eigen wereldbeschouwingen beter kunt uiten en beleven. De synthese is: In de bewustwording is begrip noodzakelijk om het bewustzijn tot uiting te brengen. Eerst wanneer het bewustzijn tot uiting is gebracht, kan verdere bewustwording aan de hand daarvan plaatsvinden. Dit is een continu proces en zet zich waarschijnlijk tot in het oneindige of tot aan De Oneindige voort. Dit is dus simpel gezegd de synthese.

❖ *Is er een bepaald ritme in dit proces? Een persoonlijk ritme?*

Een persoonlijk ritme is er in dit proces, maar dat is voor iedereen anders. En dit ritme uit zich o.m. in de eerste plaats in de perioden van je leven. Je kunt het als stofmens merken. De perioden van je leven, dat je naar bepaalde dingen hunkert en dat je die dingen weer ineens laat rusten, dat je er niet naar kijkt. De wijze waarop je perioden hebt van geluk en van ongeluk. De wijze waarop je soms energie hebt en soms geen energie. Dus daar heb je al een ritme. Maar dat is voor iedereen persoonlijk. Lichamelijk gezien kunnen we dat wel aanpassen aan een algemeen ritme,

omdat de lichamelijke grondwaarden praktisch altijd gelijk zijn. Maar voor de vrouw zal het ritme van energie b.v. kunnen liggen tussen de 25 en de 32 dagen, ofschoon het gemiddelde 28 is. Voor de man kan het liggen van 17 tot bijna 30 dagen, ofschoon het gemiddelde 21 is. Men zegt: dat zijn maanfasen. Maar dat is niet helemaal juist. En als je je dat zo realiseert, zul je begrijpen dat naast deze stoffelijke ritmen, die je kent, ook geestelijke bestaan. Dit geestelijke ritme van leven is o.a. dan vaak aansprakelijk - wanneer nodig - voor eventuele reïncarnatie. Het kan aansprakelijk zijn voor een overgaan naar een andere wereld of het tijdelijke rusten. Dus er bestaat een persoonlijk ritme. En dat persoonlijk ritme kan gebaseerd worden - en dan gaan we de Pythagoreërs na - op het persoonlijk grondgetal, waarin de persoonlijkheid haar kosmische uitdrukking vindt en dus bepaalt in welke ademverhouding ze staat tot de kosmos. Dat laatste vraagt natuurlijk weer een hoop uitleg, maar dat zullen we maar laten rusten, totdat we eens over de Pythagoreërs gaan spreken. Anders zijn we morgen nog niet klaar. Verder commentaar hierop?

❖ *Het is toch zo, dat de ene mens volgens aardse begrippen een veel langere tijd nodig heeft om tot een zekere hoge sfeer te komen dan de andere mens?*

Ja, dat is inderdaad volgens aards begrip zo. Want nu kun je b.v. zeggen, dat een loper op de 100 yards veel sneller gaat dan een marathonloper; maar dat geldt alleen gezien over de afstand van 100 yards en niet over het gehele circuit van de marathon. Met andere woorden, degene die hier zo snel opschiet, kan later uitgeput raken en rusten; terwijl de ander, die hier erg langzaam schijnt te vorderen, gestaag verdergaat en dus in feite nog vóórkomt. In de praktijk zul je zien, dat ongeveer gelijke typen, die elkaar dus trekken en treffen op aarde, ondanks hun verschil in bewustwording en het tempo van bewustwording meestal elkaar voortdurend blijven inhalen. Dus ze hebben een ander ritme van ontwikkeling, hun uiteindelijk tempo van ontwikkeling ligt heel vaak ongeveer gelijk.

❖ *Dus dat tempo kan men niet verhogen, dat ligt dus eigenlijk vast?*

Neen, je kunt het tempo niet verhogen, zonder je persoonlijkheid te veranderen. Dat is dus gebaseerd op het gelijk blijven van de persoonlijkheid. Maar nu wil ik u een ander voorbeeld geven: Wanneer ik nu die 100 yard renner in een auto zet en ik breng hem 2 km verder, dan is hij weer een heel eind voor. Bovendien is hij uitgerust, dus kan hij ook weer sneller lopen dan de marathonloper. En zo is het dus mogelijk iemand vooruit te helpen. En wat hij dan vooruit is gekomen, blijft hij voor. Maar ..... hij gaat dan toch weer verder in zijn eigen tempo. Hij kan niet het tempo van die auto weer gaan volhouden. Hij heeft deze hulp gekregen, staat daardoor hoger, kan gemakkelijker verder gaan, maar gaat toch weer in zijn persoonlijk ritme verder. Alleen wanneer de persoonlijkheid zelf - en dat is dus het geheim van de grote zelferkenning - het concept van het "ik" volledig verandert en instelt op het Goddelijke, dan valt elke numerieke waarde weg en dan krijgen wij daarvoor in de plaats het symbool van de Grote Twaalf, uitgedrukt in het achthoekige vlak. En dat wil dus zeggen, dat praktisch elk ritme daarin voorkomt en elk ritme geuit kan worden. En dat betekent een voortdurende en zeer snelle plus gestage voortgang. Dat is dus een persoonlijkheidsverandering. Vandaar het "ken uzelve", dat u overal weer terugvindt in de meest verschillende vormen.

❖ *Je kunt dus het einddoel dan eerder bereiken?*

Volgens menselijk concept wel. Maar het einddoel is ten allen tijde bereikt vanuit het standpunt van het kosmisch denken. U moet het tijdsconcept dus wegdenken op een gegeven ogenblik. En dan is het ritme niets anders dan de ademhaling van een mens, die zit en rust en het zijn beschouwt. Het is wel een functie van je, maar het is niet bepalend. U bent op het ogenblik even volmaakt als u ooit zult worden. Alleen realiseert u zich van uw volmaaktheid zeer weinig en daardoor uit u datgene, wat u erkend hebt van uzelf, op een verkeerde manier. Kunt u begrijpen wat ik bedoel?

❖ *Kun je dan een volledige realisatie sneller bereiken?*

Die volledige realisatie kun je inderdaad sneller bereiken. Ja, vanuit menselijke norm zeker.

❖ *Het hangt toch ook af van de drang van de persoon als zodanig?*

Laten we één ding onthouden: Er bestaat geen streven, dat niet wordt ingegeven door begeerte of angst. Dus is er altijd een drijfveer. En die drijfveer is afwisselend sterk. Dat ligt nl. weer aan het

concept, dat je hebt van de wereld, waarin je leeft. Maar praktisch voor iedereen is er een verslappen van de drijfveer en een weer opgaan, dat over het geheel genomen voor de doorsnee wel gelijk blijft. Maar het is juist zo: heb je die drijfveer dus op het ogenblik om te streven en maak je er dan volledig en goed gebruik van, ja, dan kom je daarmee een eind verder dan een ander. Dus u kunt zo zeggen: De behoefte tot streven kan onder omstandigheden vehiculum zijn, dat uw versnelde bewustwording mogelijk maakt.

❖ *U heeft tegen de vorige spreekster gezegd, dat zij even volmaakt is als zij ooit zal worden .....*
Ongetwijfeld.

❖ *Bedoelt u daarmee, dat zij zelf het beseft er nog niet van heeft?*

Ik bedoel daarmee, dat zij op het ogenblik alleen haar ogenblikkelijke vorm beseft, niet de vormen, die daarna zullen komen of die daarvoor waren. Dat zij verder geen begrip heeft van de samenhang van haar totale bestaan, maar alleen enkele fasen overziet. Het resultaat is, dat zij haar werkelijke gestalte en persoonlijkheid niet kent. Maar die gestalte en persoonlijkheid, dat is het wezen, zoals het in de kosmos is geschapen. En dat is dus volmaakt, want het is volledig evenwichtig met de rest van de kosmische waarden. Het gevolg is, dat zij op het ogenblik even volmaakt is als zij ooit zal worden; alleen zal zij zich van die volmaaktheid meer en meer bewust moeten worden om het concept "volmaaktheid" voor zichzelf te kunnen verwerklijken. Is dat punt ook klaar?

❖ *Hoe is het bewustzijnsniveau in deze tijd t.o.v. de tijd, waarin Christus zijn leer bracht?*

Ongeveer gelijk. Er is praktisch geen verschil te merken. Het is nl. zo, dat degenen die de leer van Christus verwerken, zich boven de wereld verheffen. Degenen, die het niet verwerken of alleen het op hun eigen wijze interpreteren, blijven ongetwijfeld hierin kleven. Het gevolg is dus ..... nu ja, het is net als met de emigratie. Degenen, die weggaan en wegblijven zijn de besten. En wat hier overblijft ..... ik wil niet zeggen dat het de slechtste kwaliteit is, maar dat is toch over het algemeen op de een of andere manier - hetzij in ondernemingsgeest of kennis - minder. En zo is het nu ook met die wereld. Wanneer een element zich eenmaal verheft boven het peil "menselijk", dan bestaat de behoefte niet meer om terug te komen als mens, om voort te bestaan als mens. Zo'n kracht wordt dus onttrokken aan het menselijke vlak. Maar aan de andere kant komt er weer een wezen, dat nog niet mens was en voor het eerst het menselijke vlak betreedt. Zo blijft de normale norm van menszijn ongeveer gelijk. Wat verandert, dat zijn de maatschappelijke gewoonten en maatschappelijke verhoudingen. Er zijn op het ogenblik bepaalde delen van de wereld, die kun je vergelijken met de Grieken; dus de staten van Sparta en van Athene. Sparta doet me altijd een beetje denken aan een dictatoriale staat, terwijl Athene me aan een beetje te democratische staat doet denken. Nu vinden we beide op het ogenblik op de wereld met dezelfde concepten, die toen bestonden. En willen we gaan kijken naar de sociale vormen? Gaat u eens kijken: ze bouwen tegenwoordig overal torenflats. Wist u, dat ze daar in Rome ook mee bezig zijn geweest, ook vanwege ruimtegebrek. Woningnood was er toen ook al.

❖ *En waar is dan de wereldevolutie?*

De wereldevolutie ligt niet in de wereld maar in datgene, wat uit de wereld verder gaat. En dan ligt er verder nog wat we noemen een stoffelijke evolutie. Want kijk eens, een mens was vroeger b.v. voortdurend aan de natuur blootgesteld. Hij had een zekere weerstandskracht, hij had een zekere beharing en een gestalte, die daarmee in overeenstemming was. Op het ogenblik leeft u in een kunstmatig klimaat, eventueel vervangen door uw kleding, dat draagt u dus met u. Het gevolg is dat uw lichaam praktisch alle beharing begint te verliezen. U kunt op het ogenblik nog aardig lopen. Maar als er nu een eeuw of 5, 6 allemaal auto's zijn geweest, dan is dat lopen niet meer mogelijk. Dan hebben we geen sterke voeten meer, dan hebben we sterke zitvlakken gekregen. En zo kun je verdergaan. Er is dus een aanpassing aan de eisen van de tijd. Bijvoorbeeld: Een mens van een paar honderd jaar geleden was vatbaarder voor radioactiviteit dan u. Wanneer de ontwikkeling zo verder gaat zal uw nageslacht heel normaal en zelfs zonder enige genetische verandering kunnen leven in een wereld, die voor u radioactief vergiftigd zou zijn. Maar dat is stoffelijk. Het heeft er niets mee te maken of die mens geestelijk verder komt of niet. De vorm verandert, maar het wezen blijft gelijk.

❖ *Het gedrag verandert ook.*

Ja, maar nu moet u mij eens één ding vertellen: Is er aan dat gedrag nu werkelijk zoveel veranderd?

❖ *Ja .....*

Ja. U zegt "Ja".

❖ *De samenleving.*

De samenleving, hoezo? U bedoelt de verantwoordelijkheid, die op het ogenblik gedragen wordt door de gemeenschap t.o.v. de werknemer b.v.? Die is op het ogenblik - zij het dat de vorm een beetje anders is - nu niet zo heel veel verschillend van b.v. de verhouding, die er was tussen meester en z.g. vrije slaaf in Rome.

❖ *Kinderarbeid, brute kracht.*

Kinderarbeid. In de plaats van de kinderarbeid - waarbij door ervaring werd geleerd - is op het ogenblik een theoretische kinderarbeid gekomen, die leidt tot een vertroebeling van denken en jeugdmisdaad. Vrijheid van denken is er altijd geweest, d.w.z. zolang je niets zei waar een ander iets op tegen had. Brute kracht regeert vandaag net zo als vroeger, alleen met dit verschil: vroeger dreigden ze met een knots, tegenwoordig met een atoombom. Noemt u iets, wat in feite verschillend is. Er is niets in feite verschillend. De gebruiken, de gewoonten zijn veranderd; zeker, dat geef ik u graag toe. Maar de feitelijke verhoudingen zijn niet veranderd. Of nu vroeger iemand door zijn geboorte rechten had boven anderen en tegenwoordig via zijn portemonnaie, dat verandert het feit niet dat de één boven de ander staat. Dan kunt u zeggen: Iedereen kan rijk worden. Inderdaad. En vroeger zeiden ze: Iedereen kan de adelstand bereiken. Als hij maar dapper genoeg was. En Napoleon zei tegen al zijn soldaten dat zij een veldmaarschalkstaf in hun ransel hadden. Maar bij de meesten is die erin blijven zitten, totdat zij gevallen zijn. En die dingen zijn heel weinig veranderd. Oorlogen zijn er in het begin geweest en zijn er vandaag aan de dag nog. Groepen, die zelfzuchtig proberen een gemeenschap te exploiteren, zijn er vroeger geweest en zijn er vandaag nog. U wilt misschien zeggen, dat er menslievende mensen zijn tegenwoordig, die er vroeger niet waren? Ach, de z.g. Cani van Rome - we hebben het nu over Rome - die waren zeker op hun manier zo filosofisch dienstvaardig als tegenwoordig velen van het Leger des Heils of velen van de ..... ja, tot zelfs Schweitzer toe. Maar ..... desondanks, die ideeën bestonden vroeger ook. En dan kunnen we nog veel vroeger gaan. Dan kunnen we gaan tot de tijd, dat de mens in holen leefde; of we kunnen nog verder teruggaan tot Atlantis en dan vinden we allemaal precies hetzelfde. Laten we ons absoluut niet de illusie maken, dat de wereld beter wordt. Tijdelijk kan de wereld beter worden, doordat het gemiddeld bewustzijn op die wereld iets hoger komt te staan. Ja, dat is waar. Maar wanneer dat bewustzijn zo hoog is gestegen, dat een zekere volmaaktheid wordt bereikt, dan komen er weer geesten op de wereld, die willen profiteren. Zodra je nu gaat profiteren en niet wenst te offeren, dan duvelt de hele boel die opgebouwd is weer in elkaar en dan krijgt men als gevolg van de verlichte tijd automatisch duistere eeuwen.

❖ *Ja, waar gaan we dan naartoe? Dan is dat maar een vicieuze cirkel.*

Wel, mijn waarde vriend, dat is natuurlijk een vicieuze cirkel. Als je naar school gaat, blijven ze in de 2e klas maar steeds hetzelfde onderwijzen - een vicieuze cirkel. Elk jaar scheiden ze uit met leesboekje II en elk jaar beginnen ze weer met leesboekje Ia. Elk jaar op nieuw. De wereld is voor de geest een school, niet een doel in zichzelf. Het is misschien heel moeilijk om dat te begrijpen.

❖ *Een school waar ze dus niet veel meer te leren hebben in vergelijking met het verleden.*

Waar ze altijd nog evenveel te leren hebben. Omdat - net als in de tweede klas - elk jaar nieuwe leerlingen komen; op de aarde voortdurend geesten komen, die nieuwe ervaring nodig hebben op dit niveau.

❖ *Dus als dat zo is, dan is er geen evolutie.*

Vanuit geestelijk standpunt gezien niet, alleen in stoffelijke vorm. Het is dus zo: Op het ogenblik b.v. leeft u in een periode van overgang. Dat wil zeggen, dat op het ogenblik of wel het kwaad, dat zich in de mens als angst en begeerte heeft geopenbaard, leidt tot een explosie (dan is het

afgelopen); dan wel dat een mens tot een zelfoverwinnen komt. Maar door de omstandigheden gedwongen is dat niet één mens, maar is dat de mensheid. Het gevolg is, dat die mensheid een nieuwe vorm bouwt, nieuwe gewoonten, nieuwe gebruiken en er dus een periode komt van grote rust, van welvaart. Je zegt: "Wat is het nu heerlijk op die aarde." Maar zodra dat op zijn hoogtepunt komt, komen er weer mensen, die daar misbruik van gaan maken. Zodra er misbruik van wordt gemaakt, gaat de zaak bergaf. Het blijft nog een tijd bestaan, maar in feite holt het uit. Totdat het in elkaar stort, zoals het grote rijk van het oude Griekenland, het grote rijk van het oude Rome, van het oude Egypte, noem ze maar op, China of Cathay, precies zoals u wilt. Dat is dus een normaal verschijnsel. Nu staat u op het ogenblik dus in een periode - dat geef ik graag toe - waarin een tijdelijke stoffelijke opgang te verwachten is, maar die is nooit permanent. Het is zo, dat je kunt zeggen: Het gaat tegen het einde van de klas lopen. En nu wordt er uitgemaakt wie overgaat of wie blijft zitten. Maar gedurende die laatste periode komt er even de vakantie-stemming; dan vertelt de juffrouw vast meer verhaaltjes dan ze les geeft. Dan is het prettig. Maar dan komt de zomervakantie en dan begint het weer opnieuw. Begrijpt u? Zo zit het in elkaar.

❖ *Je zou geneigd zijn om te zeggen: hopeloos.*

Nou ja, dat is een kwestie ..... Kijk eens, als u het in de materie wilt zoeken, ja, dan zal het wel altijd hopeloos blijven. Natuurlijk, er komt een ogenblik dat geest en materie één wordt. Maar het beroerde is nu dit: wanneer je als geest zo hoog komt, dat je dus voor jezelf perfect met de materie één wordt en er zijn anderen, die nog onderontwikkeld zijn, dan is het jouw taak dus weer om met die materie in een schijnvolmaaktheid die anderen gelegenheid te geven ervaring op te doen. Dus voor die anderen blijft onvolmaaktheid bestaan. Maar jijzelf weet, dat er een perfect evenwicht en een perfecte verhouding is, die alleen vertekend wordt, opdat de anderen daarin bewustzijn vinden. Dan kunt u dat hopeloos noemen. Maar ik voor mij vind het erg hoopgevend, dat er dus voor iedereen ten allen tijde de mogelijkheid blijft om boven de stof uit te komen.

❖ *Het gezegde van Kwan Yin, dat zij nooit de zaligheid in wilde gaan, zolang er nog anderen in duisternis waren.*

Ja, maar dat is niet van Kwan Yin, hoor; dat is van een ander. Maar goed, daar gaat het nu niet om.

❖ *Wanneer we van het onbewuste tot het bewuste leven moeten komen, van de mythe (van b.v. Adam en Eva) tot de werkelijkheid, hoe staan we dan op het ogenblik?*

Op het ogenblik staat u net zo ver als de mensen, die in de Adam-en-Eva-mythe geloofden (Dat was het door u aangehaalde voorbeeld). Want in plaats van de Adam-en-Eva-mythe zijn andere mythen gekomen. Mythen, die meer complex zijn maar eigenlijk op hetzelfde geloof berusten en in feite een poging zijn om vanuit een ander standpunt hetzelfde - het onbegrijpelijke voor de mens, het ontstaan van de mensheid, enz. - te verklaren. Men is dus in dat opzicht niet verder gekomen. Men moet niet vergeten, dat een leerboekje kan verouderen, zonder dat het peil, waarop het onderwijs plaatsvindt, in feite beter wordt. En zo is het dus met bepaalde mythen, die vroeger goed waren; die zijn tegenwoordig verouderd. We kunnen bewijzen, dat ze alleen symbolen zijn, althans nooit bedoeld kunnen zijn op de manier, waarop ze vroeger geïnterpreteerd werden. Maar zijn we daarmee verder? Neen. Want wij bewijzen dit aan de hand van gegevens, die wij ménen te weten, maar die wij in feite ook geloven. Als ze vroeger zeiden, dat de maan van groene kaas was en nu tegenwoordig vertellen, dat ze alleen van puimsteen en lava is gemaakt, dan heeft u allebei evenveel ongelijk. Want het is ni l'un ni l'autre. Maar voor allebei kunt u redenen aangeven. Degene, die sprak van groene kaas, deed dat aan de hand van allerhande overleveringen en legenden; u doet het aan de hand van wetenschappelijke waarnemingen. Maar uw wetenschap is nog te beperkt om tot een feitelijke vaststelling te komen. En op het ogenblik dat uw wetenschap zover komt, dat ze de geaardheid van de materie volledig doorgrondt, dwingt zij de mens tot een totaal andere levenshouding, waarbij de waarde van deze wetenschap terugvalt tot nil. Dat is juist de eigenaardigheid, omdat het bewustwordingsproces niet afhankelijk is van een steeds hoger gaan van de mensheid als zodanig maar van de mèns.

Men maakt heel vaak de grote fout om aan het mens-zijn en de mensheid te denken als aan een gemeenschap. In feite is het steeds een individualiteit. Er is niet de mensheid maar de mens. Pas wanneer je dit gaat begrijpen, kun je ook begrijpen hoe de wereld er op het ogenblik voor staat. Zeker niet zo gunstig als menigeen denkt, omdat velen hun individuele rechten en verantwoordelijkheden trachten af te schuiven op de massa. Zolang dat het geval is, kan er geen persoonlijk

leven bestaan. Zolang er geen persoonlijk leven en beleven bestaat met een persoonlijke verantwoordelijkheid en vrijheid, kan er geen sprake zijn van een zuiver persoonlijke bewustwording. Er is dus in feite een vertraging in bewustwording. Dat neemt niet weg, dat de idealen, die ertoe geleid hebben, in elke mens op zichzelf goed zijn. Maar de toepassing daarvan heeft resultaten gehad, die deze - voor de persoonlijkheden, die hiermede begonnen - goede werking voor velen in een verkeerde werking hoeft omgezet (de wet van evenwicht). En uit die verkeerde werking komen de verkeerde resultaten, die weer worden omgezet in de noodzaak tot individueel en positiever streven. Op het ogenblik dat dat gebeurt, krijgen we weer een vooruitgang. Tot men weer meent een communale oplossing te zien, en dan vormt men wederom een commune. Deze commune gaat wederom te gronde aan de onverantwoordelijkheid van de leden ervan, maar laat weer een concept na, waarop een nieuw streven gebaseerd is, dat weer diezelfde communaliteit als een einddoel kiest. Zo gaat het verder. Dus de mensheid op dit ogenblik als geheel is niet te beoordelen. Ik kan hoogstens deze opmerking maken en dan is het heel iets anders:

De mensheid op dit ogenblik is qua aantal veel sterker dan ze in zeer lange tijd is geweest. Men kan wel zeggen veel groter dan zij in bekende tijden ooit was. In deze mensheid bevindt zich op het ogenblik een betrekkelijk hoog percentage, dat in staat is zich te onttrekken aan het stoffelijk bestaan, mits nog enkele ontdekkingen worden gedaan. Men zou dus kunnen zeggen, dat een deel van de klas althans klaar staat om over te gaan. En dat is in zoverre gunstig, dat de goede werking - geestelijk gezien - van al deze voor-de-overgang-staanden dus de wereld zelf een hoger niveau geeft dan de massa als zodanig ooit kan bezitten. Dit hogere niveau kan leiden tot een versterkte bewustwording van degenen in de massa, die vatbaar zijn hiervoor. Het houdt ook in, dat een zekere terugval van dit hogere niveau plaatsvindt, nadat een aanmerkelijke vermindering van bevolkingsaantal is verkregen. En ik neem aan, dat dat begint zo '62 - '63 tot '80 toe. Het is niet de wereldramp of de wereldoorlog. We geloven dat dat voorkomen kan worden. Maar dan gaat er toch een heel stel van de bevolking weg. Nu ja, er zijn oorzaken genoeg voor aan te wijzen, nietwaar? Neem vandaag de kinderbijslag weg en over tien jaar zijn er minder kinderen. Ik noem nu maar iets.

❖ *Worden er dan niet weer anderen geboren op aarde vanuit het dierenrijk?*

Dat wel; maar je hebt ogenblikken van een topbevolking. Laat maar eens zeggen: je hebt een warenhuis. Zaterdagmorgen is het druk; maandag is er haast geen kip. Zo is het met de aarde ook. Dus er worden wel nieuwe mensen geboren, maar soms trekt alle belangstelling samen op één punt; in één tijd, zoals u dat noemt. Dus dat is voor die aarde een ogenblik van alomvattendheid, waarna weer een specialisatie optreedt, die weer leidt tot een nieuwe alomvattendheid. En van alomvattendheid tot alomvattendheid is een periode van 21.227 jaar en een paar maanden. Dus dat is een vaste periode. Dat is de periodiciteit van de aarde; en daaraan beantwoordt dan het bewustzijn, dat zich op die aarde manifesteert.

❖ *Ik wil nog het volgende vragen: U verbindt aan het bewust worden een absoluut besef van tegenstellingen; b.v. licht - men kent duister. Is er nu ook een wezen, dat alléén licht heeft ervaren zonder het duister te kennen?*

Dat kan geen bewustzijn hebben. Bewustzijn is gebaseerd op tegenstellingen. Want eerst door tegenstelling kan waardering ontstaan en waardering is noodzakelijk voor een bepaling van plaats, functie, eigenschap of waarde van het "ik", zodat alleen in tegenstellingen ervaring kan komen. Het stellen dus, dat er wezens zijn die alleen licht zijn, is onmogelijk. Je zou het zelfs zo kunnen stellen, dat zelfs God licht en duister, goed en kwaad tegelijk is. De Mohammedaan zegt: "Er is geen God dan God." En ik zou dat hier willen bevestigen. Er is Ene God en niet meer. En toch kennen we in de menselijke overleveringen en in de geestelijke werelden engelen en demonen, nietwaar? We kennen krachten van de afgrond en krachten van de hoogste sfeer. Die kunnen toch alleen uit God zijn voortgekomen? God is het Alomvattend Bewustzijn, is Zich bewust. Maar juist daardoor is Hij de Eenheid, waarin alle tegenstellingen elkaar treffen. Of moet ik het anders zeggen: Hij is het Wezen, waaruit elke eigenschap in tegendelen uiteen valt. En als je dat nu maar eerst kunt begrijpen, dan ben je op de trap van bewustwording al een eind verder. Er kan nooit een absoluut goed of een absoluut kwaad bestaan.

Deze dingen zijn relatief. En voor God bestaat er goed noch kwaad, want God is. God kan niet prefereren. Want vergeet niet, dat zelfs volgens de mythe God Lucifer heeft geschapen zowel als Michaël en Gabriël. Met andere woorden voor God zijn deze dingen gelijk ..... maar niet voor ons.

En voor ons zijn ze niet gelijk, omdat wij in een keuze uit tegenstellingen komen tot een doel. Dat doel is uiteindelijk God. Als die tegenstellingen niet bestaan, kunnen we God niet vinden. Onze keuze uit die tegenstellingen en ons oordeel is niets anders dan een methode om ons te richten op dat punt, waarin wij God ons het meest nabij voelen. Of we dat nu bewust doen of niet, we moeten het altijd doen. En nu kan er natuurlijk een wezen bestaan, dat volgens uw idee zuiver licht is, d.w.z. dat het volledig de bewustwordingsgang van de mensheid weerspiegelt. Maar datzelfde licht is ook duister, nl. voor een andere bewustwordingsweg, die tegengesteld is aan die van het mens-zijn. Als u dat nu kunt begrijpen, dan kunt u ook begrijpen, dat het principe van bewustwording - zo vreemd als het is - strijd is; dat er geen vrede kan bestaan, die niet uit strijd geboren is; en dat de grote vrede een strijd is, die eindigt in overwinning. Het klinkt allemaal misschien heel vreemd, maar het is toch werkelijk waar.

❖ *En betekent die overwinning dus het weer samenkomen van de uiteengevallen tegenstellingen?*
Inderdaad. Het is dus de karma-erkenning. De erkenning, dat alle uitingen op zichzelf zinloos zijn, maar dat het begrip uit alle uitingen - goed en kwaad gezamenlijk - geboren, de persoonlijkheid en het erkennen van de persoonlijkheid in het Goddelijke vormt; dat goed en kwaad in het Goddelijke gezamenlijk de schepping bouwen, waarin het "ik" dus geen keuze meer kent en niet meer spreekt over "goed" of "kwaad". Want als ik geen kwaad meer zie, is er ook geen goed meer. Dat is juist het dwaze: de mensen denken, dat er alleen licht kan zijn. Maar als er alleen licht is, hoe moet ik dan weten of er duister bestaat?

❖ *Maar aan één kant bindt u uw betoog dus niet op menselijke gronden; en aan de andere kant is het werkelijk één van de waarden, die alleen menselijk is waar te nemen. Laat ik het zo zeggen: Ik ben mij bewust van licht, omdat ik weet, dat er duister is. Dat is echt menselijk. En dus komt mijn vraag hierop neer: Loopt dat werkelijk helemaal door tot God Zelf toe?*

Neen. Dat blijkt wel uit hetgeen ik u geantwoord heb. Ik begrijp, dat het voor de mens bestaat. En daarom heb ik ook gezegd: Voor de mens is goed en kwaad een noodzaak. Maar dat is een relatieve waarde. Die waarde is voor de mens noodzakelijk om tot een doelbepaling te komen. Dus uit zijn ervaringen moet hij een Godsconcept vormen, waardoor hij naar God kan streven. Maar het is ook redelijk aan te nemen, dat het Godsconcept, dat de mens zich maakt, niet de ware God kan zijn. Het is een déél van God, maar het is nooit het geheel van God. En dat houdt dus in, dat degene die nu streeft naar een lichte God, morgen misschien naar een duistere God zal streven ..... volgens het huidige concept. Wat vandaag licht heet, zal morgen duister heten. Deze dingen zijn volledig gelijkwaardig.

Maar onze weg van bewustwording - en nu spreek ik even niet alleen over de mensheid maar over alle geest, die de weg van het mens-zijn heeft doorlopen - is er één waarbij licht een grote rol speelt. En wel omdat wij beginnen met het duister te verwerpen, daarna beginnen met het duister te beheersen maar het licht voortdurend als een onbeheersbare factor, de directe uiting Gods zien. We zouden het ook kunnen omkeren. We zouden ook kunnen zeggen: We gaan het licht beheersen en het duister zien als een uiting van God. Maar we zijn nu eenmaal niet zo. We hebben nu eenmaal dat concept; dat schijnt ons ingeschapen te zijn. Vandaar dat onze beheersing van het duister inhoudt een grotere erkenning van het licht. Maar het typische is, dat juist door het leren het duister te beheersen we ook het meesterschap over het licht verkrijgen. En dit meesterschap betekent het stilzetten van de waag (het voortdurend afwisselen van licht en duister), het evenwicht.

De wet van evenwicht en harmonie leert ons weer, dat op het ogenblik dat deze waarden volkomen gelijk zijn geworden in ons, het beleven ophoudt en daarvoor in de plaats de zijnserkenning treedt. Dus uiteindelijk zult u vanuit dit menselijk begrip van licht (èn natuurlijk duister) komen tot een ogenblik, waarin licht en duister volkomen gelijk zijn en gezamenlijk het zijn uitmaken. Maar wij zien in het licht God. En zolang wij deze interpretatie kennen - en die schijnt ons, zoals ik zei, ingeschapen te zijn - zullen wij dus het duister moeten leren beheersen om het licht te dienen. Maar in de beheersing, die wij van het duister verwerven, verwerven wij zonder het te weten een gelijksoortig meesterschap over het licht, waardoor wij op een gegeven ogenblik de perfecte harmonie dus tot werkelijkheid kunnen maken. Waarmee we een eindje ver in de filosofie komen, zij het esoterische filosofie.

Zijn er nog meer punten? Dan geloof ik, dat we zo langzamerhand moeten gaan uitscheiden. Dan hoop ik alleen maar één ding en dat is dat u tevreden bent, dat u het idee hebt vanavond wat

geleerd te hebben. Ik heb me eerlijk gezegd een klein beetje meer aan de praktijk gehouden dan men op een lezing als deze vaak doet. Maar als u het goed overdenkt en het nog eens naleest, dan zult u misschien toch tot de conclusie moeten komen, dat wat ik hier allemaal heb gezegd hand en voet heeft. Ik bedoel: de woorden zijn wel eenvoudiger gekozen, maar het principe blijft gelijk.

Dan mag ik misschien zo als einde nog een slotwoordje erbij maken. Ik ben geen dichter, dat kan ik niet. (Ik zou het misschien wel kunnen, maar waarom zou ik het doen). Dus om terug te komen op hetgeen ik dan nog wou zeggen, kijk eens, ik heb zo gedacht: zoek dat in een regel bijeen en in vormen, waarin je dat zelf nu zou zeggen. En daardoor wordt dit slotwoord voor mij een soort geloofsbelijdenis. Nu hoeft u zich daar helemaal niet aan te storen; als u het niet mooi vindt, dan denkt u er niet aan. Als u denkt, dat u er iets van begrijpt, dan ben ik u heel erg dankbaar en blijkt het dat we dus toch een zekere gelijkheid van bewustzijn bezitten. Dus op deze manier wil ik het dan gaan doen. Dan moet u proberen om me maar te volgen; ik kan het nl. niet zo erg gemakkelijk zeggen:

Eeuwigheid en heden zijn één. Licht en duister zijn één. Goed en kwaad zijn één. God is en wij zijn in God déél van God. Onze weg is ons zoeken naar God. Ons bewustzijn is de uitdrukking van de vorderingen, die wij maken op de weg. Ons geloof is onze poging onze tekorten aan te vullen. Ons streven is het resultaat van onze angsten en onze begeerten, maar tevens het middel, waardoor wij eens het evenwicht bereiken. Want eeuwigheid is God, maar ook eeuwig zijn wij.

Meester over tijd, niet gebonden aan de ruimte, niet geketend aan het beperkte begrip, zullen wij beseffen hoe alle tijden samenvloeien, alle vormen en normen samenvloeien vanuit het kleinste tot het grote, zijnde één Woord, één Naam, één Kracht. Al ken ik die Kracht nog niet en aarzel ik de Naam, die ik soms vermoed, te spreken, zo ben ik als gij, gebonden aan dat ene geloof: dat God Zich eens aan mij openbaart; dat eens mijn wezen rust zal kennen zonder tegenstelling en zonder strijd. En in deze eenheid ligt het doel van mijn zijn.

Trap na trap bestijgen wij de eindeloze Jacobs ladder der bewustwording. Schrede na schrede breiden wij ons bewustzijn uit. Maar eerst wanneer wij in dit bewustzijn het "ik" en God tot eenheid kunnen brengen en worden de levende wet, de levende wil van de Eeuwige, is er een einde aan alle dingen buiten het zijn. Daar liggen de raadselen, die God slechts Zelve ons onthullen kan. Al het andere is onze weg, onze taak en onze mogelijkheid.

Waarmee ik maar wil zeggen, dat we zelf onze weg moeten gaan, onze eigen weg. Maar met steeds dat ene voor ogen: de verwerkelijking van datgene, wat ons als het ideaal, als het licht, als God voor ogen zweeft. Steeds weer, totdat wij het evenwicht hebben gevonden in alle dingen en zo zonder trappen van bewustzijn, ja, misschien zonder dat wat een mens nog bewustzijn noemt, kunnen bestaan en leven in eenheid met alles - zonder einde.

En daarmee heb ik ook meteen al een kleine synthese gegeven van mijn lezing. Vrienden, misschien ontmoeten we elkaar nog vaker op het pad. Deze keer ben ik iets verder, dadelijk loopt u een stapje harder. Maar hoe het ook zij, er is toch iets, wat ons samen bindt: we hebben eenzelfde weg, eenzelfde doel, zelfs al hebben we niet hetzelfde geloof. Daarom ben ik er zeker van, dat we elkaar steeds weer zullen ontmoeten; tot het ogenblik dat wij een eenheid bereiken, waarbij wij niet meer spreken over "het elkaar ontmoeten" maar over "onzelf erkennen".